

KINAS OCH RHODESIAS ÅR I STORPOLITIKEN

Av fil. dr ARVID FREDBORG

Fil. dr Arvid Fredborg ger i denna artikel en översikt över den roll, som Kina och Rhodesia spelat i storpolitiken under det gångna året. Han varnar därvid för de konsekvenser, som maktkampen i Kina kan föra med sig för omvärlden. Storbritannien misslyckades helt med att lösa det rhodesiska problemet 1966. Förf. anser det osannolikt att FN skulle lyckas bättre innevarande år. En lösning kanske kan nås, "om sydafrikaner och portugiser kunna förmå att medla, möjligen med fransmännen i bakgrunden. Men det förutsätter ett godtagande de facto av "den vita bastionen" i södra Afrika och det är ett bittert piller".

Det gångna året har utrikespolitiskt sett dominerats av två pro-

blem — det kinesiska och det rhodesiska, eller i vidare bemärkelse, det sydafrikanska.

Mittens rike har under 1966 erbjudit ett fascinerande skådespel för yttervärlden. Den har fått bevittna en andra revolution inom en kommunistisk stat. Vad som skett i Kina har dessutom haft en direkt bäring på dess utrikespolitik.

Hur länge kan en revolution fortsätta? Hur länge kan man omstörta, förändra med våldsamma medel, göra de andra till de främsta? Svaret är allt annat än enkelt. Men så mycket kan sägas, att den permanenta revolutionen är ett nonsens, om man icke vill gå ut ifrån en ständig kedja av revolutioner och kontrarevolutioner, en enda historisk cykel, av våldsam förändring. Men även ett folk, som har naturlig fallenhet för användande av våld för att nå politiska mål, måste förr eller senare tröttna och längta efter lugn och trygghet. En revolutionär eld måste förr eller senare slockna inför allt det kalla vatten, som forsar fram från vardagens många problem. Den moderna industristaten är alldeles speciellt litet ägnad att vara utgångspunkt för revolutionär

verksamhet — om man vill, att denna moderna stat skall fungera förstås.

Att vara revolutionär innebär att hylla ett primitivt stadium, som utgår ifrån att man måste göra upp politiska tvister genom att fysiskt krossa sina motståndare. *Evolutionen* visar en högre mänsklig utveckling. Den våldsamma omstörtningen måste reserveras för explosiva situationer i folkens liv.

Men primitivism har en sällsynt fascinerande inverkan på den moderna människan. För många gäller, att ju mera inrutad och ordnad deras tillvaro är, desto mera hänge de sig åt drömmar om en revolution. Den har för många människor blivit ett mytiskt begrepp. Det uppfattas av många såsom *hedrande*, som ett tecken på begåvning och courage, att vara revolutionär i teorin — och oförnuftigt att tro, att man kan vara det i praktiken. Men man kan åtminstone vårda den stora idén och känna sig i motsvarande mån andligt högtstående, hörande till de utvalda.

Detta är revolutionsälskarnas allmänna dilemma. Men den är särskilt svår i dagens Kina, där den store ledaren på sin ålders höst är mer besluten än någonsin att förhindra ett förborgerligande av sitt väldiga land. Utan betänkande godtager han priset för att starta en andra revolution — en sänkning av levnadsstandarden. Ja, det förefaller till och med, som om han direkt dyrkade fattigdom och slät-

strukenhet. Egalitet är den andra kinesiska revolutionens stridsrop. Den vill förverkliga drömmen om den absoluta jämlikheten. Ned med specialisterna, som anse sig vara förmer än andra. Alla skola syssla med allt mer eller mindre. En var skall vara soldat, arbetare, bonde och poet.

Den kamp, som bröt ut i Kina i fjol, men vars bakgrund kan spåras betydligt längre tillbaka, är dels en strid om positioner och inflytande i en brytningstid, dels ett försök av Mao Tse-tung, Lin Piao och dem närstående att vrida klockan tillbaka, innan det blir för sent.

Språng tillbaka

Men en våldsam omstörtning inom den kommunistiska staten erbjuder utomordentligt svåra problem. Hur skall man förhindra, att en revolt, riktad mot alla borgerliga element eller sådana, som hålla på att förborgerligas eller kunna riskera bli det i en framtid, leder till att statsauktoriteten upplöses? Även om man — som Mao Tse-tung — med jämnmod finner sig i att det kommunistiska partiet reellt skjutes åt sidan, hur skall man förhindra, att sådana störningar inträda i produktionen, sådana påfrestelser på transportväsendet och så allmän ekonomisk anarki, att resultatet blir ett jättelikt språng tillbaka?

Intet tyder på att de kinesiska ny-revolutionära ledarna har något

recept mot denna konsekvens. De anse den likväl vara mindre viktig jämförd med att den av dem dyrkade revolutionen kan fortsätta. Till vilken punkt? Ingen vet det, sannolikt icke heller herrarna själva.

Teoretiskt vilja de upphöra först, när *en ny människa* skapats, fri från alla borgerliga instinkter. Mao Tse-tungs ideal är alltså *partisanen*, som ständigt kämpar och icke "korrumpas" av egendom.

Ännu har omstörtningen huvudsakligen riktat sig mot medelklass-skikten, främst ämbetsmän och intellektuella. Men snart står man inför tvånget att taga itu med den stora majoriteten kineser — bönderna. De voro från början kommunisternas stöd, liksom Maos intima kännedom om jordbrukarnas mentalitet var ett triumfkort under striden med Chiang Kai-shek. Men de kinesiska bönderna hjälpte icke Mao Tse-tung för att bli av med sin jord. I detta avseende äro de som alla andra bönder. *De vilja äga*. Men det är ju en typisk borgerlig föreställning, som måste utrotas.

Mycket vatten måste ännu rinna, innan man ser ett klart avgörande i den stora tvekampen i Kina. De yttre maktmedlen äro i maoisternas händer. Men "revisionisterna" sitta vid spakarna i administrationen. De ha dessutom stöd av breda skikt av intellektuella. I och för sig är kärleken mellan låt oss säga Liu Shao-chi och de intelligens-

skikt, som vilja spränga fjättrarna och ej skulle bli tillfredsställda med ett "chrusjtjovskt" Kina, icke stor. Men båda hotas av maoisterna.

Sedan länge har man kunnat iakttaga, att kinesiska intellektuella förlöjliga de primitiva revolutionärerna genom att som papegojor ständigt citera Mao Tse-tung. De dikta och författa och som av en egendomlig slump passa deras utflykter i historien, naturen eller filosofin in på dagens situation. Att slåss mot dem är som att kämpa mot en gummivägg.

De äro den åldrige ledarens speciella mardröm. Började icke den ungerska kontra-revolutionen med Petöfi-klubben, som till en början officiellt höll sig inom regimens ram men snabbt öppnade dörrarna för reaktionen?

Eftersom partiet visat sig ovilligt och odugligt att krossa dem har Mao Tse-tung mobiliserat den uppfanatiserade ungdomen. De röda gardena ha varit det primära verktyget för hans omstörtning, riktad mot traditionella seder, kulturföremål, skillnader i levnadssätt och uppfostran. Ingen kan förneka, att de gjort sitt bästa. De ha sökt förverkliga, vad eleverna vid gymnasiet i Tsing-hua uttryckt klarast. Enligt Peking Review sade de, att man måste "turn the old world upside down, smash it to pieces, pulverize it, create chaos and make a tremendous mess, the bigger the better".

Men det visade sig, att det fanns

fullt med folk, som troget kämpat för Mao Tse-tung, innan de unga revolutionärerna ens voro påtänkta, som satte sig till motvärn mot dessa anarkiska tendenser.

Att deras motstånd alltså icke kunnat brytas är fatalt. Vem kan garantera, att icke omstörtarnas moral sjunker inför vinterns kyla?

Katastrofpolitik

Hela världen har med spänning följt utvecklingen i Kina. Spänningen har blandats med oro. Ty tränade iakttagare, särskilt i Tokio, äro av uppfattningen, att det hela mycket väl kan sluta med ett gigantiskt *yttre äventyr*. I det sammanhanget blir det av speciell betydelse att kineserna uppenbarligen lyckats åstadkomma raketer, som i varje fall kunna innebära ett hot mot de närliggande staterna.

Yttervärlden har anledning att vara oroad. Människoliv spela lika litet roll för de revolutionära kinesiska ledarna som gamla kulturföremål, som böcker, som icke råka vara skrivna av Mao Tse-tung. Skulle de ens hesitera inför begagnandet av atombomber? Ledas de icke av föreställningen att den kinesiska nationen måste överleva ett Ragnarök, och att maosmen blott kan främjas av en katastrof?

Det är sant, att Mao Tse-tung hittills i praktiken uppträtt rätt försiktigt, främst i Vietnam. Men vilken garanti har man, att detta icke dikterats av en önskan att först skaffa sig *bärare* av atomvapen?

Det är blott en relativ tröst för den västliga världen, att det kinesiska hotet i första hand är riktat mot den makt, som mer och mer framstår som det röda Kinas dödsfiende — Sovjetunionen. Den ständigt fortgående försämringen av relationerna mellan dessa båda stater är ett fascinerande skådespel att iakttaga för alla politiska observatörer. Båda bemöda sig om att ge den andre skulden för en brytning. Båda söka manövrera ut den andre inom den kommunistiska världsrörelsen. Ryssarna ha dock för närvarande ett förkrossande övertag. Blott spridda grupper i olika länder, Albanien och det nya zeeländska kommunistpartiet, stå på Kinas sida. Hittills ha ryssarna dock misslyckats med att få kineserna utkastade ur det röda samfundet. Så länge de äro kvar måste Moskva vara hövligt mot sina mindre bröder.

Försämringen av de rysk-kinesiska relationerna torde vara den främsta anledningen till den stora höjningen av militärbudgeten i Sovjetunionen. Trupper skickas till Bortre Asien och befolkningen i Sibirien manas att vara på sin vakt. Söder om gränsen fyller Kina ett vacuum med miljoner från det inre av landet. Samtidigt slår den anti-ryska propagandan rekord i giftighet. Sovjetunionen ledes enligt Peking av förrädare mot kommunismens sak, som spela under täcke med de amerikanska imperialisterna för att förråda Vietnam. Vad finns det under sådana förhållan-

den mer att göra utom att åstadkomma en formell brytning med eller utan öppna stridshandlingar?

Det vore likväl ur kinesisk synvinkel att hylla satsen "lieber ein Ende mit Schrecken als ein Schrecken ohne Ende". Ty Kina, på randen till inbördeskrig, är icke rustat för en kraftmätning med den ryska militärmakten.

Brittisk illusionspolitik

Den andra tyngdpunkten i världspolitiken låg i södra Afrika, närmare bestämt Rhodesia. Under året gjorde briterna ett allvarligt försök att nå en uppgörelse. Men vid årsskiftet var problemets lösning mera fjärran än någonsin.

I och för sig är detta allt annat än märkligt. Att formellt deklara sitt oberoende som Rhodesia gjorde den 11 november 1965 var säkert en politisk dumhet — i varje fall utan att ha gjort ordentliga förberedelser. Beslutet torde till stor del ha dikterats av en nästan sjuklig misstro i Salisbury mot brittiska regeringen, förorsakad av sura erfarenheter tidigare.

Men om de vita rhodesierna gjorde dumt i att aktualisera problemet över huvudtaget i stället för att tillämpa den gamla satsen *quies non movere*, har den brittiska regeringen under det gångna året fört en illusionspolitik, som är minst sagt märklig. Det förefaller, som om man hoppats finna den rätta tonen för att med hornstötarkrossa Jerichos murar.

Den brittiska regeringen har till synes ignorerat den omständigheten, att den icke har — och i själva verket aldrig haft — någon exekutiv i Rhodesia. I och med att man, som Wilson gjort, avsäger sig möjligheten till aktivt militärt ingripande, har man dömt sig själv till maktlöshet, om man icke hoppats på resultat av övertalning, diplomati. Att tvinga rhodesierna på knä genom sanktioner är i varje fall under lång tid omöjligt. De ha anpassat sig väl efter det nya läget och ha tillräckligt med stöd från Sydafrika, Angola och Mozambique.

Huvudorsaken till att alla förhoppningar om att knäcka de vita rhodesierna genom sanktioner misslyckats ligger dock i den lokala situationen. De vita ledarna ha icke lidit något andligt sammanbrott. De sitta vid spakarna och fortsätta att göra det. Dessutom ha de lyckats att i stort sett upprätthålla ordningen. Det har skett med hårda och delvis osympatiska medel. Men att det hittills gått är märkligt, när man vet vad de svarta grannländerna tillåtit sig. Dag och natt ha deras radiosändare hetat negrerna i Rhodesia till revolt mot de vita. Insmugglade sabotörer och sprängämnesspecialister ha sökt "hjälpa till". Men den svarta befolkningen har visat en likgiltighet, som varit utomordentligt enerverande för uppdragsgivarna utomlands, särskilt för Zambias stridslystne president Kaunda. Vad har

nu detta berott på? Äro negrerna i Rhodesia fegare än övriga svarta i Afrika?

Intet tyder på detta. Men för det första fungerar stam-systemet ännu i Rhodesia. För det andra äro dess svarta icke på det sätt man föreställer sig i utlandet enbart fascinerade av politik. De äro betydligt mer intresserade av vattenledningar, sjukvård och skolor. För det tredje äro de svarta nationalistledarna sinsemellan oense. Kaunda har föraktligt kallat dem "clowns, cowards and idiots". För det fjärde uppfatta de svarta yttervärldens engagemang som en inblandning utifrån, som många av dem reagera emot. För det femte fungera polis och militär samt administration i Rhodesia. För det sjätte är landets ekonomi stark även utan hjälpen från grannarna i söder, öster och väster.

Sanktionerna tvivelaktiga

Det senaste försöket att komma fram till en modus vivendi, konferensen ombord på kryssaren "Tiger", misslyckades som bekant. Något annat var knappast att vänta. Men vad sker nu? Storbritannien har i detta läge vänt sig till Förenta Nationerna. Världsorganisationen sätter hela sitt anseende på spel genom uppmaningen till allmänna sanktioner mot Rhodesia och den tydliga avsikten att tillåta dessa att utsträckas till att även omfatta Sydafrika.

Det sistnämnda kan emellertid

icke Storbritannien acceptera. Dess regering har gjort detta fullständigt klart. Ty en konflikt med Sydafrika skulle inom kort få katastrofala ekonomiska konsekvenser för regeringen i London.

Det vore icke någon lätt sak ens för USA, som årligen förtjänar drygt 200 miljoner dollar netto på förbindelserna med Sydafrika. Men amerikanerna skulle i och för sig *ha råd* att låta konflikten utvidgas till handelskrig mot Sydafrika och de båda portugisiska provinserna Angola och Mozambique.

Men finns det tillräcklig anledning för regeringen i Washington att vara med om detta som ett ytterligare engagemang till alla, som Förenta staterna åtagit sig? Det är svårt att tänka sig detta. "Majority rule" finns icke någonstans i Afrika och skulle, genomförd med tvång i Rhodesia, sannolikt blott vara en vacker beteckning på en minoritetsdiktatur. Dessutom är det icke säkert att ens en lång blockad skulle tvinga "den vita bastionen" i södra Afrika på knä.

Ett *misslyckat* ingripande är å andra sidan ett hårt slag mot Förenta nationerna, vars anseende redan nu utsatts för en stark erosionsprocess.

Det är naturligt, om de, som ligga långt borta från negrerna i allmänhet och de rhodesiska i synnerhet, ha lätt att taga en position, som innebär ett hundraprocentigt fördömande av den vita regimen i Salisbury. Det är också mänskligt

förståeligt, att de många nya svarta staterna visa ett starkare intresse för vad som händer med Rhodesia än för många av deras egna mera närliggande problem. Men resultatet av den brist på realism, som kännetecknar hållningen hos så många, kan bli katastrofal för dem själva. Man behöver blott tänka på Zambia. För dess begåvade ledare, dr Kaunda, framstår Londonregeringens hållning som ett utslag av grövsta hyckleri. Han har hittills visat sig oförmögen att förstå, att Wilson måste bedriva *brittisk*, icke *zambisk* politik. Kaunda är ej ensam om sin orealistiska politik. Samma tendenser märkas hos andra svarta politiska ledare, ehuru deras länder i regel ligga på ett betryggande avstånd från Rhodesia. Varför? William Clark tecknade bakgrunden till deras inställning i Times den 10 januari 1966.

"For the African sense of frustration, though brought to a head over Rhodesia, has deeper roots. Everything seems to have gone wrong for Africa in the past years. Independence should have meant the sharp impact of African power on the world scene; it has in fact meant impotence; the removal of European power should have led to African unity; it has in fact led to Balkanization; the cutting of colonial bonds should have meant fast economic advance; it has in fact meant stagnation or worse."

Det rhodesiska problemet kunde alltså icke lösas av Storbritannien under år 1966. Det är osannolikt, att Förenta nationerna lyckas bättre under 1967. Nyckeln finns i två huvudstäder, som icke ha de bästa relationer med världsorganisationen — Pretoria och Lissabon. "The working document" ombord på kryssaren "Tiger" kan fortfarande tjäna som underlag för ett avtal — om sydafrikaner och portugiser kunna förmås att medla, möjligen med fransmännen i bakgrunden. Men det förutsätter ett godtagande de facto av "den vita bastionen" i södra Afrika. Det är ett bittert piller även för många, som anse, att världen i stället för att bojkotta Rhodesia borde söka få länderna norr om Zambesi på fötter.

Hudfärg är en viktig ingrediens i världspolitiken. Men den har blåsts upp till orimliga proportioner. Man behöver blott erinra om att i Sveriges omedelbara närhet begås oerhörda övergrepp mot alla vedertagna föreställningar om människovärde utan att de föranleda några utbrott av indignation. Ester, letter och litauer äro få, och ingen stormakt har intresse av att främja deras sak. Inför den nuvarande Afrika-hysterin frågar man sig, dock om icke det för dem verkligt fatala är, att de ha fel pigment i huden.